

DEVLER MASALLARDA CÜCELER ARAMIZDA: CÜCELİĞİ OLAN ERKEKLERİN YAŞADIĞI AYRIMCILIK*

Merve KOÇ¹

ÖZET

Ayrımcılık, engelli bireylerin karşılaştığı sorunların temel nedenlerinden biridir. Ayrımcılık sonucunda engelli bireyler görmezden gelmekte, ötekileştirilmekte hatta bazı haklardan mahrum kalmaktadır. Cüceliği olan bireyler yeti yitimine sahip olmadıkları ve sadece boylarının kısa olması gerekçe gösterilerek engelli birey olarak görülmemektedir. Bu nedenle hem bedene dayalı ayrımcılık hem de engelli hakları alanında çok boyutlu bir ayrımcılık yaşamaktadırlar. Ancak engelli bireyler olarak cücelerin yaşadığı ayrımcılık konusu yeterince tartışılmamaktadır. Çalışmaların kısıtlı olması bu araştırmanın gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışmada, cüceliği olan erkeklerin yaşadığı ayrımcılık temelli sorunlarının neler olduğunu ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda cüceliği olan erkeklerin yaşadığı ayrımcılık deneyimleri ve ayrımcı davranışlarla karşılaştıklarında verdikleri tepkiler incelenmiştir. Çalışmada, nitel yöntem benimsenmiş ve cüceliği olan 18 erkekle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda cüceliği olan bireylerin aile kurma, eğitim, istihdam, mekansal erişim ve medya alanlarında ayrımcılık deneyimleri ortaya konulmuştur. Cüceliği olan bireylerin ayrımcı davranışlara karşı tepkileri özellikle çocukluk ve gençlik dönemlerinde toplumdan kendini soyutlama olurken yaşları ilerledikçe ise daha çok “mücadele etmek” yerine “görmezden gelme” ya da “mizaha çevirme” şeklinde ortaya çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Ayrımcılık, Dışlanma, Damgalanma, Engellilik, Cücelik*

* Bu makale, “SUGender” tarafından 2019 yılında “Normatif Bedende Erkeklik Deneyimleri: Hegemonik Erkeklik Söylemi ve Cüce Erkekler” başlığıyla finansal olarak desteklenen araştırmanın ön görüşmelerine dayanarak oluşturulmuştur. Araştırma yılı itibarıyla etik kurul izni kapsamında değildir.

¹ Merve Koç, Dr., s.mervekoc@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8030-4087.

GIANTS in FAIRY TALES, DWARVES AMONG US: DISCRIMINATION MEN WITH DWARFISM

ABSTRACT

Discrimination is one of the main causes of problems faced by person with disabilities. As a result of discrimination, people with disabilities are ignored, othered, or even deprived of several rights. People with dwarfism are not even considered disabled, citing that they do not have impairment and are only short in height. For this reason, they experience multidimensional discrimination both body-based discrimination and in disability issues. However, the issue of discrimination experienced by people with dwarf as individuals with disabilities is not adequately discussed. The fact that the research on this topic is limited reveals the necessity and importance of this study. Therefore, in this study, it is aimed to reveal the discrimination-based problems experienced by men with dwarfism. In this context, the discrimination experiences of men with dwarfism and their reactions when faced with discriminatory behaviors were examined. In the research, the qualitative method was adopted and in-depth interviews were conducted with 18 men with dwarfism. The interviews were analyzed by descriptive analysis method. As a result of the study, person with dwarfism had experiences of discrimination in the fields of establishing family, education, employment, spatial access and media were revealed. It has been observed that the reactions of individuals with dwarfism to discriminatory behaviors are self-isolation from the society, especially in childhood and adolescence, and as they get older, they are more like "ignoring" or "making humor" instead of "struggling".

Keywords: Discrimination, Exclusion, Stigma, Disability, Dwarfism

1. GİRİŞ

Engellilik durumunun tarihselliğine ve evrenselliğine rağmen engelli bireyler yaşadıkları toplumda halen çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Ayrımcılık ise engelli bireylerin yaşadığı sorunların temel nedenlerinden biridir. Engelli bireylerin yaşadığı eğitim, erişim, istihdam, toplum yaşamına katılım gibi sorunlar genelde toplumdaki diğer bireylerin ayrımcı ve dışlayıcı tutumlarının bir sonucudur. Engellilere yönelik oluşan etiketlemeler, önyargılar, dışlanma ve ayrımcılık sonucunda ise hak ihlalleri yaşanmaktadır.

Abberley (1998: 79) göre engellilik bir baskı biçimi olarak ortaya çıkar ve normal olarak tanımlanan toplumsal yapının içinde engeli olan bireylerin ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığını belirtir. Engelli birey yeti yitimlerinden dolayı toplumun oluşturduğu normları yakalayamamakta ya da ona uygun hareket edememektedir. Dolayısıyla engelli birey yeti yitimlerinden kaynaklanan bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Ülkemizde 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da engelliliğe dayalı ayrımcılığı "Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlama" şeklinde tanımlamış ve kanunun 4b maddesinde engelliliğe dayalı ayrımcılığın yapılamayacağı belirtilmiştir.

Ayrımcılık söz konusu olduğunda ırk, sınıf, din-mezhep, cinsiyet gibi ayrımcılık biçimleri daha çok gündeme gelirken yaş ayrımcılığı, ruhsal ve zihinsel sorunları olanlara karşı ayrımcılık, engelli, yaşam tarzı ve görünüme dayalı ayrımcılık gibi ayrımcılık kategorilerinin daha az gündeme geldiği söylenebilir. Akbulut'a (2015: 2) göre engellilere yönelik ayrımcılık, ancak son yarım yüzyılda giderek artan bir biçimde dikkatleri çekmeye başlamıştır. Engelliliğe yönelik ayrımcılığın bu kadar geç gündeme gelmesinin nedenlerinden birini ayrımcılık karşıtı mücadelenin genelden özele doğru (sınıf, ırk-din, mezhep-cinsiyet) bir süreç olmasına dolayısıyla engelli kategorisini ayrımcılığının son uzantıları olarak değerlendirilmesi olarak görmektedir.

Yeti yitimine bağlı ayrımcılığın yanında bedene dayalı ayrımcılık da engelli bireylerin yaşadığı ayrımcılık türlerinden biridir. Engelli bireylerin bedensel ve zihinsel farklılıkları nedeniyle, 'normal' olarak kabul edilen bedenlerden farklı ve ayrı bir grubun içine dahil edilmelerinin sonucunda uğradıkları ayrımcılık biçimi olarak düşünülebilir. Bu süreçte engelli bedenin "istenmeyen, hoş görülme, korkulan, hatta engelin türüne göre tiksiniilen" bedenler olarak etiketlendiği söylenebilir. Cüceliği olan bireyler de bedene dayalı ayrımcılığa uğrayan gruplardan biridir. Little People of America (LPA) örgütüne göre 4'10" (147,32cm) altında olan bireyler cüce olarak sayılmaktadır. Cüceliği olan bireyler genelde engelli olarak görülmekten ziyade boy kısalığı olan insanlar şeklinde görülmektedir. "Çocuk gibi" ya da "minyatür insan" olarak düşünülen cüceliği olan bireylerin herhangi bir engellerinin olmadığına öne sürülmesi nedeniyle engelli bireylerin yararlanacağı haklardan mahrum kalmalarına yol açmaktadır².

Cücelik nedeniyle ayrımcılığa maruz kalan bireyler ekonomik, sosyal ve toplumsal olanaklardan ve sosyal statüden dışlanmakta,

---

² Cüceliği olan bireylere verilen engelli raporlarının 2009 yılında kaldırılmış ancak 20 Şubat 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Erişkinler için Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik"te akondroplazili bireyler için %40 engel oranının belirlenmesi ile kısa boylu bireylerin bir kısmı alt sınırdan engelli raporu almaya başlamıştır.

dezavantajlı hale gelmektedir. Bu dezavantajlı grupların yaşadığı ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerine bakmak bu sorunların kaynaklarının ortaya konulması ve topluma eşit bir şekilde dahil edilme için gereklidir. Literatüre bakıldığında uluslararası yazında cüce bireylerle ilgili sınırlı sayıda da olsa çalışmalar var olmakla birlikte ayrımcılıkla ilgili olarak Ablon (1984) "*Little People in America: the Social Dimensions of Dwarfism*" başlıklı çalışma ABD'de cüce bireylerin yaşadığı sosyal dışlanmayı göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada cüceliği olan bireylerin yaşadığı ayrımcılık alanları "sosyal kariyer", "evlilik ve çocuk", "eğitim başarısı ve istihdam", "fiziksel ihtiyaçlar ve sağlık" ve "daha büyük dünyayla uğraşmak" şeklinde başlıklandırılarak ortaya konulmuştur. Ancak bu çalışma dışında uluslararası literatürde dahi engelli gruplar içerisinde cüceliği olan bireylerin yaşadığı ayrımcılık üzerine yeterince tartışılmadığı görülmektedir. Ulusal literatür açısından bir tarama yapıldığında cüce bireylerin yaşadığı ayrımcılık üzerine çalışma bulunmamaktadır. Cücelik üzerine çalışmalar daha çok "soytarılık" teması etrafında güzel sanatlar alanında araştırmalara konu olmuştur³. Cücelik alanındaki kısıtlı literatür nedeniyle cüceliği olan bireylerin yaşadığı ayrımcılığın görünür kılınması literatüre katkı sağlayacağından dolayı önemlidir. Ayrıca cüceliği olan bireylerin ayrımcılığa uğradıklarını araştırmak dönüştürücü uygulamalara katkı verebilecektir.

BM, cücelik engel grubunu "person with dwarfism" (cüceliği olan birey) ya da "person of very short stature" (çok kısa boylu birey) olarak tanımlamakta; dwarf (cüce) kelimesinin kullanılmasını tercih etmemektedir. Amerika'da 1957'de kurulan Little People of America (LPA) örgütü ise little people (küçük insanlar) tanımını kullanmaktadır. Türkiye'de ise literatürde daha çok cücelik olarak geçmektedir. Bu çalışmanın içeriğinde de cücelik kavramını kullanmak tercih edilmiştir. Cücelik bir üst şemsiye olarak akondroplazili, hipokondroplazili ya da iskelet sistemindeki sorunlardan kaynaklı kısa boylu kalmış bireyler ve bununla birlikte, havale, beslenme yetersizliği ya da hormonal nedenlerle boy kısalığı yaşayan bütün bireyler için kullanılabilir bir kavramdır. Bu nedenle cücelik kavramı bu grupları kapsayan ancak pejoratif bir

---

³ Bu araştırmalara, Ünsal (2006) "Geçmişten Günümüze Soytarılık Kavramının Tiyatroda Yansıması" başlıklı çalışmayı, Tok (2009) "Soytari-Ressam İlişkisi", Arihan (2011) "Eski Çağ Sanatında Cücelik" isimli çalışmalar örnek verilebilir. Bunun yanı sıra Sığırtmaç, Yılmaz ve Öksüz (2017) "Cüce Bir Bireyin Günlük Yaşam Aktiviteleri Sırasında Karşılaştığı Ergonomik Zorluklar: Olgu Çalışması" ve iletişim bilimleri alanında Koç (2021) "Başka bir temsil mümkün mü? Star sisteminde bir "cüce": Peter Dinklage" isimli makale sayılabilir.

anlamda değil; bir kimlik oluşturma bilinci şeklinde kullanılmıştır. “Cücelik” bireyin benliğinin tamamı değil; ancak kimliğinin bir parçası olduğu için ise “cüce” birey değil “cüceliği olan” birey ifadesi tercih edilmiştir. Araştırma esnasında cüceliği olan bireylere bu konu sorulduğunda genelde “cüce” denmesinden rahatsız olmadıkları ama kısa boylu denilmesini tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: AYRIMCILIK, DIŞLANMA ve DAMGALANMA

Ayrımcılık; genel olarak bir kimseyi etnik köken, cinsiyet, yaş, fiziksel görünüm, ideolojik düşünce, yeti yitimi vb. gibi etkenlere dayanan olumsuz kalıp yargılar ve ön yargıyla dezavantajlı hale getirme, kötü muameleye maruz bırakma, bireylerin veya grupların belli kaynaklara ulaşmasını kısıtlama olarak tanımlanabilir.

Ayrımcılık kavramı, toplumlarda oluşturulan çeşitli normlardan kaynaklı birtakım grupların etiketlenerek bu gruplar aleyhine eşitliğin bozulmasını ifade eder. Hem hukuksal hem de insani olarak üzerinde fikir birliğinde bulunulan eşitlik ilkesi gereği her insan doğuştan eşittir. Ayrımcılıkla mücadele için geliştirilen yöntemlerden bir olan “ayrımcılık yasağı” ise bu eşitliğin ihlalini önlemek üzere hukuksal alana girmiş bir kavramdır. Ayrımcılık yasağı olmasına rağmen başta engelli bireyler olmak üzere birçok dezavantajlı kesim halen ayrımcı uygulama ve davranışlarla karşılaşmaktadır.

Ayrımcılık, ön yargı ve kalıp yargı oluşturma, dışlama, damgalama ve ötekileştirme birbiriyle iç içe geçmiş süreçlerdir. Literatürde “ön yargı” ve kalıp yargı” kavramları ayrımcılıkla ilgili olarak geçmektedir. Ön yargı, iyi ya da kötü yargı içermeyen, yeterli kanıtı dayandırmayan her türlü ön fikir olarak kullanılsa da Göregenli’ye (2018: 22) göre ön yargı ayrımcılık ile bağlantılı olarak ele alındığında olumlu bir ön yargıdan bahsedilemez. Dolayısıyla ayrımcılık olumsuz ön yargının davranışa dönüşmesi olarak da düşünülür. Ön yargı, kalıp yargı (stereotipler) ile de karıştırılabilmektedir. Ön yargı ve kalıp yargı birbirinden farklı, ama birbirini tamamlayan iki kavramdır (Allport, 2000: 7). Kalıp yargı, “belirli bir obje ya da grupla ilişkili olarak bilgi ve veri boşluklarını dolduran, önceden oluşmuş/oluşturulmuş izlenimler, atıflar, bütünü olarak bilişsel sürecimizde karar vermeyi kolaylaştıran kabullerdir (Göregenli, 2018: 23).” Cüceliği olan bireyler düşünüldüğünde ise tarihsel süreçte saraylarda “soytarı” görevinde bulunmaktan kaynaklı “komik” bireyler oldukları yönünde stereotiplerden bahsedilebilir.

Ayrımcılık çok boyutlu bir sorundur. Hukuki bir kavram olduğu kadar birçok sosyal bilim alanının da ilgi alanına girmektedir. Bu çalışma ayrımcılığın daha çok toplumsal yönüyle ilgilenmektedir. Yaşadıkları kültür ve sosyal yapı içinde istenilmeyen niteliklere işaret eden damga/etiketlenme, engellilerin sosyal kimlikleri üzerinde etkilidir (Nazlı, 2012: 28). Engelliliğe ilişkin yapılan olumsuz atfetmeler ve değerlendirmeler, çoğu zaman gerçeği yansıtmayan engelli bireyler için “atfedilen” bir kimlik oluşturmaktadır. Barton’un (1996 akt. Kolat, 2009: 28) “Engellilik ve Toplum: Ortaya Çıkan Sorunlar ve Görüşler” başlıklı çalışmasında, engelli bireylerin toplum tarafından “tehdit edici”, “sosyal/ekonomik yük” ve “aciz” olarak etiketlendiklerini belirtmiştir. Burcu (2007) “Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunlar” başlıklı çalışmada engelli bireyler toplum tarafından “acınan”, “dışlanan/reddedilen” ve “alay edilen/küçümsenen/yetersiz görülen” bireyler olarak düşünüldüklerini belirtmişlerdir. Yine Burcu (2011a: 37) ülkemizde yaptığı çalışmada engelli bireylere yönelik “acınan, dışlanan, işe yaramaz-yetersiz ve mücadelecisi” şeklinde dört kültürel tanım olduğunu tespit etmiştir.

Ayrımcılık doğrudan ya da dolaylı olabilir. Doğrudan ayrımcılık; “Kişilerin ya da grupların yasalarda açıkça yasaklanan dil, din, etnik köken, engellilik gibi özelliklerine dayalı olarak farklı bir muameleye tabi tutulması iken dolaylı ayrımcılık; herkes için geçerli olan ve tarafsız görünen düzenleme, uygulama veya tedbirlerin birtakım kişiler üzerinde olumsuz etkiye sebep olmasıdır (Gül, 2012: 124).” Bir çocuğun engelli olması nedeniyle okula alınmaması doğrudan ayrımcılığı örneklendirebilir. Doğrudan ayrımcılığın yanı sıra, engellilik alanında toplum dışına itme, sosyal ve fiziksel engellerle karşı karşıya bırakarak tecrit etme gibi daha dolaylı ayrımcılık çeşitleri de görülmektedir (Uyar, 2006: 157-158).

Sosyal olarak dışlanma, dezavantajlı kişi veya grupların çeşitli alanlarda toplumun diğer kesimleriyle bütünleşememesi veya bütünleşmesinin engellenmesi olarak söylenebilir. Giddens’a (2008: 92) göre bu kavram “eşitsizliğin yeni kaynaklarını göstermek için kullanılmaktadır.” Damgalama ise bazı birey ve gruplara karşı toplumun tavır alması, onları toplumdaki dışlamasına kadar giden davranışlar bütünü şeklinde ifade edilebilir. Damgada Nazlı’ya (2012: 18) göre bir grubun gözlemlenebilir özelliklerinin önce kamunun dikkatine sunulması sonra da bu özelliğin görünür bir işareti olarak bütün durumlara yorumlanması vardır. Böylece aslında zararsız bir özellik, kusur ya da hastalık işareti, bir utanç kaynağı haline gelmektedir. Bauman’a (2003:

91) göre de damganın özü farklılığın vurgulanmasıdır. Goffman'a (2006: 131) göre, damga türlerinden ilki, özellikle çok görünür olan bedensel kusurlara ilişkin olanlardır. Engellilik de bedensel bir farklılık olarak bu damga türüne girmektedir. Corker'a (1997: 47) göre, dış görünüşündeki farklılıktan dolayı baskı gören engelli birey bu baskının etkisiyle kendini farklı görmeye başlar ve kendini toplumun geri kalanından kendini ayırıştırır. Bu içten dışa doğru bir ayrımcılık mekanizması doğururken diğer taraftan toplumun engelli bireyleri "damgalaması" sonucu bir ayrımcılık süreci de başlamaktadır. Modern toplumda bu durumda engelli bireyden beklenen ise bu farklılıkları törpüleyerek kendini "norm/normal" olarak belirlenene mümkün olduğunca yaklaştırmasıdır. Cüceliği olan bireyler toplumda bir herhangi bir yeti yitimine sahip olmasalar da engelliliğin sosyal yönü olarak damgalanmaya maruz kalmaktadırlar.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada cüceliği olan bireylerin ayrımcılık deneyimlerine odaklanarak hangi alanlarda sorun yaşadıkları ve ayrımcı davranışlarla karşılaştıklarında nasıl tepki verdikleri inceleme konusu edilmiştir. Aynı zamanda çalışmada farklı engel gruplarının heterojen olan ihtiyaç ve sorunlarını da göz önüne sermek hedeflenmektedir. Çünkü cüceliği olan bireylerin diğer engel gruplarından farklılaşan sorunlarla karşılaşabilmektedir. Ayrıca engelli grupları toplumsal cinsiyet bağlamında da birbirinden farklı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle çalışmada cüceliği olan erkek bireylere odaklanılmıştır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmanın içeriğinde ilk olarak ayrımcılığa dair kavramların açıklanması için literatür taraması yapılmıştır. Nitel yöntemi benimseyen araştırmada engelli ayrımcılığı olgusunun ele alınması aşamasında ise saha araştırması yapılmıştır. Kümbetoğlu'na (2008: 38) göre insanların kendi ifade ve anlatılarından derlendiği bir araştırma olan nitel araştırmalar bireylerin deneyimlerinin ve bu deneyimlerin farklı sosyal bağlamlarda ortaya çıkardığı etkileşimlerinin ve sosyal ilişki örüntülerinin bir resmini sunar. Kişilerin konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini kapsamlı biçimde anlamaya yönelik çalışmalar niteliksel araştırma yöntemi ile hazırlanmaktadır. Niceliksel olarak açıklanamayacak duygu ve düşüncelere ulaşma imkanı vermesi ve niteliksel yöntemin "ham verinin zenginliğine, dokusuna ve verdiği hisse atfettiği önem (Akşit, 2014: 30)" çalışmada bu yöntemin tercih edilmesinin nedenidir. Saha çalışmasında nitel çalışmanın derinlemesine

görüşme yöntemi kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte, görüşmenin gidişatına bağlı olarak yan ve alt sorularla görüşmenin ayrıntılandırılması sağlanabilmektedir.

3.2. Çalışma Grubu

Görüşmeciler araştırmacının kişisel bağlantıları ve kartopu yöntemi sonucu ulaştığı 18 erkek cüce bireyden oluşmaktadır. Seçilen yöntemin doğası gereği elde edilen bulgular çalışma grubu ile sınırlıdır, dolayısıyla genelleme kaygısı taşımamaktadır. Görüşmecilerin kimliğinin gizli kalması için bireyler "G1, G2, G3, ...G17, G18" şeklinde kodlanmıştır. Görüşmecilerin bazı bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Görüşmecilere İlişkin Bilgiler

Görüşmeci Kodu	Yaş	Boy	Eğitim	İstihdam	Engel Türü	Engel Yüzdesi
G 1	32	122cm	lise	işsiz	Akondroplazi	%40
G 2	25	110cm	lise	süpervizör	Akondroplazi	%40
G 3	37	138cm	ilkokul	temizlikçi	Havaleye bağlı boy kısalığı	%10
G 4	27	130cm	lise (öğrenci)	öğrenci	Akondroplazi	%40
G 5	32	145cm	lise	sigortacı	Hipokondroplazi	%42
G 6	26	138cm	ortaokul	kargo takip elamanı	Akondroplazi	%41
G 7	39	113cm	ortaokul	tiyatrocü/animatör	Akondroplazi	%68
G 8	23	120cm	lise	tiyatrocü	Akondroplazi	%40
G 9	39	118cm	lise	oyuncu	Akondroplazi	%48
G 10	68	125cm	ortaokul	emekli	Bilmiyor	Bilmiyor
G 11	25	138cm	üniversite (öğrenci)	memur	Akondroplazi	%40
G 12	33	132cm	ortaokul	işsiz	Akondroplazi	%52

G 13	37	123cm	lise	idari işler elemanı	Akondroplazi	%40
G 14	34	112cm	lise	muhasebe elemanı	Akondroplazi	%84
G 15	34	137cm	üniversite (öğrenci)	memur	akondroplazi	%61
G 16	36	95cm	lise	işsiz	Havaleye bağlı boy kısalığı	%78
G 17	32	125cm	ön lisans	Çağrı merkezi elemanı	Akondroplazi	%40
G 18	31	125cm	lisans	zabıt katibi	Akondroplazi	%52

Araştırmada görüşülen erkeklerin yaşları 23 ile 68 arasında, boyları ise en kısası 95 en uzununu 145 olmak üzere değişmektedir. Boy kısalığı nedeni olarak daha çok akondroplazi teşhisi yoğunlukta bulunun yanında hipokondroplazili ve havaleye bağlı boy kısalığı bulunan katılımcılar çalışmada yer almıştır. Erkeklerin beşi İstanbul, üçü İzmir, ikisi Ankara ve kalanlar; Bursa, Çorum, Gaziantep, Hatay, İzmit, Karabük, Samsun ve Sivas illerinde ve hepsi kentsel alanda yaşamaktadır. Erkeklerin sadece ikisi evlilik yapmıştır. Evli olan erkeklerden birinin eşi vefat etmiştir. Görüşmecilerden biri ilkokul üçü orta okul, dokuzu lise mezunudur. Biri ön lisans biri lisans mezunu iken iki kişi de üniversiteyi açıktan okumaya devam etmektedir. Katılımcılardan dördü devlet kadrosunda memur iken, yedisi özel sektörde çalışmaktadır. Görüşmeciler arasında serbest zamanlı üç tiyatrocü, iki işsiz ve bir öğrenci bulunmaktadır. Dört katılımcının engelliliğinin yanında, obezite, katarakt ve skolyoz gibi sağlık sorunları da bulunmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Görüşme esnasında rahat ve güvenilir bir ortam oluşturmak için araştırmanın detaylarına dair görüşmecilere görüşme öncesinde bilgilendirilme yapılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın hangi amaçla yapıldığı, nerelerde kullanılacağı, bilgilerinin anonim kalacağı, cevap vermek istemedikleri ya da rahatsız oldukları konular olursa soruları geçebilecekleri yönünde bilgilendirmeler yapılmıştır.

Araştırma kayıtları, önceden izin alınmak suretiyle ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses kayıt cihazı kullanmak istemeyen katılımcıların görüşmeleri ise not tutma tekniği ile kaydedilmiştir. Kayıtlar daha sonra yazılı ortama aktarılmıştır. Görüşmecilere toplamda

20 soru yöneltilmiş, görüşmecilerin verdiği cevaplar doğrultusunda sorular eklenmiş ya da bazı sorular çıkartılmıştır. Görüşme süresi 50 dakika ile 90 dakika arasında değişmiştir.

Çözümleme sürecinde ise görüşmeler deşifre edilerek, araştırmanın amacı doğrultusunda tematik analiz tekniği kullanılarak veriler ayrıştırılmıştır. Tematik analiz, niteliksel bilgiyi kodlama süreci olarak tanımlanmaktadır. Analiz sürecinde amaç; verideki bilgiler doğrultusunda bulunan örüntüleri ortaya çıkarmak ve temaları listelemektir. Mevcut çalışmada veriye dayalı kodlama yoluyla tematik analiz uygulanmıştır. Veriye dayalı kodlama süreci daha önce literatürde belirtilen teorileri dikkate almadan, sadece veriden çıkan temaları inceleyerek yürütülmektedir. Çalışmanın sonuçları görüşmecilerin yaşadığı ayrımcılık ve dışlanma sorunlarına ilişkin bulunan aile, erişim, eğitim, istihdam ve medya olmak üzere 5 tema çerçevesinde sunulmuştur.

4. BULGULAR

4.1. Cüceliği Olan Bireylerin Ayrımcılık Yaşadığı Alanlar

Cüceliği olan bireylerin ayrımcılık deneyimlerine geçmeden önce cücelik hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Arihan'a (2011: 36) göre tipik olarak boy kısalığı ile kendini gösteren cücelik, genetik kökenli olabildiği gibi hipofiz ve tiroit hormonlarının yetersizliği durumunda da ortaya çıkabilir. Cüceliğin diğer nedenleri arasında böbreküstü bezinin aşırı çalışması, ergenliğe erken yaşta girilmesi, kalp, akciğer, böbrek, karaciğer gibi iç organ hastalıkları ya da beslenme yetersizliğine bağlı olan nedenler sayılabilir. Cücelik tipleri içerisinde en yaygın olanı ise akondroplazi olarak bilinen genetik kökenli olan cüceliktir.

Cüceliğin tam tanımını yapmak zor olsa da iskelet displazisi durumunun varlığının belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Little People of America (LPA) örgütüne göre 4'10" (147,32cm) altında olan bireyler cüce olarak sayılmaktadır. Ülkemizde boy kısalığının ölçütüne yönelik kesin bir rakam bulunmamakla birlikte "TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği" kapsamında asker olmak için en alt boy sınırı 150 santimetre olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda cüceliği olan bireylere askerlik yapamayacaklarına dair rapor verilmektedir. Ancak cüceliği olan bireylere askerlik yapamayacaklarına dair belge verilmesine rağmen cüceliğin bazı türlerinde engelli raporu almakta sorun yaşayan bireyler de vardır. Çünkü ICIDH (İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması) ölçütlerine ilişkin olarak verilen engelli sağlık kurulu raporlarında değerlendirme yapılırken boyun uzunluğu değil; iskelet displazisinin ve genetik faktörlerin dikkate alındığı görülmektedir. Bu da

havale, beslenme ya da hormon bozuklukları gibi nedenlerle boy gelişimini tamamlayamayan bireylerin engelli raporu alamayarak bazı haklardan mahrum kalmalarına da yol açmaktadır. Bu temel problemin yanında boy kısalığı yaşayan bireyler pek çok alanda ayrımcı uygulamalarla karşılaşabilmektedir. Bu alanların neler olduğu görüşmecilere sorulduğunda cüceliği olan bireyler toplumsal hayatta, aile hayatında, erişilebilirlik, eğitim, istihdam alanında ve medyada ayrımcılık ve dışlanma yaşadıklarını düşündükleri öğrenilmiştir.

Sokak kısmında zorlanıyorum. Bunun dışında anne baba eğitimi, beslenme sorunları var. İş ve tedavi, erişim (G 16).

Örneğin evde perdeye rafa yetişememek. Alışveriş esnasında kıyafet alımı ciddi problem. Spora başlamak ciddi sorun. Araç alımında ciddi sorun. Toplumda ön yargı var. Evlenme korkusu olan çok var (G 5).

Medya erkekleri “bütün erkekler aynı” gibi bir kalıba sokuyor. Medyada engellilere çok fazla yer verilmiyor. Engelliler ne zaman akla geliyor biliyor musunuz? Sadece özel günlerde (G 1).

Daha çok iş bulmakta etkiliyor. Sevda ve duygu durumları da var. Taşıtlarda kalabalık esnasında sıkıştırıyorlar (G 7).

Alışık olmadığım ortama girdiğimde etkileniyorum. Bakışlardan etkileniyorum fazla olduğu zaman. Yani bir ortama girdiğim zaman o beni geriyor. Gündelik hayatta dışarıda falan rahatım. Evdeki düzenlemeler bana göre. Toplu taşıma olaylarından biraz zorlanıyorum (G 15).

Görüşmeciler genel olarak diğer engelli grupların da etkilendiği erişim ve ön yargı gibi konulara vurgu yapmıştır. Cüceliği olan bireylerin ayrımcı davranışlarla karşılaştığını düşündüğü alanlarda yaşadıkları deneyimler ise aşağıda temalar halinde aktarılmıştır.

4.1.1. Ailede ve Aile Kurmada Yaşanan Ayrımcılık Deneyimleri

Engelli olan bireyler birincil sosyal çevreleri olan kendi aileleri ve akrabaları içinde de ayrımcılığa uğrayabilmektedir. Görüşmecilere kendi aileleri ile ilişkileri ve aile içi ilişkilerde ayrımcılık hissedip hissetmedikleri sorulmuştur. Görüşmecilerin çoğu aile içinde ayrımcılık yaşamadığını, ailelerinin kendilerine ellerinden geldiğince destek olduklarını, kendileriyle toplumsal hayata katılmaktan çekinmediklerini ve bir karar alınırken kendilerinin fikirlerini sorulduğunu ifade etmektedirler. Görüşmecilerin aile konusunda ayrımcılık yaşadığı asıl konu ise kendileri aile kurmak istediği durumlar da olmaktadır.

Görüşmecilere babalarıyla olan ilişkileri sorulduğunda 3 görüşmeci dışında olumlu olduğu yönde dönüşler alınmıştır. Olumsuz olanlar babayla anlaşamadıklarını, mesafeli olduklarını ve bazı fikrîsel ayrılıklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Olumlu olarak ifadeye bulunan görüşmeciler ise babalarının kendilerinden çekinmeden onları her ortama girdirdiklerinden ve kendilerine rol model olduklarından bahsetmişlerdir. Anneyle olan ilişkilerin ise bütün görüşmeciler tarafından iyi olduğu ifade edilmiştir.

Babam ayrım gözetmeksizin çekince olmadan ilgileni. Çabalarını da biliyorum. Tedavi için hastanelerde çok gezdik. Özel hayatımızda babam bizi kısıtlamazdı. Gittiği yerlere imkân dahilinde götürürdü. Normal bir erkek çocuğunun yaptığı her şeyi yaptım. Annemle pazara çıktığımda 5 poşet varken 4'ünü annem birini sen taşıyınca insana koyuyor. En çok koyan askerlik mevzusuydu. Zamanı gelince arkadaşlarım askere giderken annenizin o bakışı, asker olayını yaşatmamak ukdedir. Ama annem bize hiç yansıtmamış engelli olduğumuzu. Perdeyi bile kendi asmış yani (G 14).

Babamla annem 20 sene önce ayrıldılar. Babamla aram iyidir. Babamın benimle ilgili utangaçlığı yoktu. Omuzunda gezdirirdi beni. Bir yere giderken benle hiç çekinmedi ailem. Aile açısından çok şanslıyım. Annemle hala çarşıya AVM'ye gideriz. Benden hiçbir zaman çekindiğini hissetmedim. Sağ olsun her yere giderken elimi tuttu. Beni hiç dışlamadı (G 15).

Ailem çok değerlidir. Ben sürpriz bir çocuk olmuşum. Hatta 40 yaş farkı var. Babam beni parka götürürdü. Oyuncaksız bırakmazdı. Babamla aramızda saygı olması önemlidir. Annemle ilişkimiz iyidir. Beraber günlere giderdik. Onlarla oturup süslü tabaklarda çok yemek yedim. Annemle çok ortama girdim. Annemle daha çok arkadaş gibiyiz (G11).

Babamla ilişkim iyi. Onu dışarıya ben götürürüm şu anda. O da beni küçükken okula götürürdü. Babam el arabasıyla götürürdü beni. "Açılın canlı bomba taşıyorum." derdi. Çok eğlenirdim (G 16).

Görüşmecilere evlilik hakkındaki düşünceleri ve engellilik durumlarının evliliğe mani olup olmadığı sorulmuştur. Görüşmecilerden sadece iki tanesinin evlenmiş olması ve 12 katılımcının 30 yaş üstü olmasına rağmen evlenmemiş olması bu alanda cüceliği olan bireylerin sorun yaşadığının da bir göstergesidir. Görüşmecilerden bazıları toplumdaki "kısa boyluların sadece kısa boylularla evlenebileceği" algısını eleştirmektedir. Hatta bazı görüşmeciler özellikle kısa boylu

kadınlarla birlikte olmayı çocuk sahibi olmak açısından sakıncalı bulmaktadır.

Evlilik hayatı paylaşmak engelliler için biraz zor oluyor. Engelli olduğun zaman her engelliyi, sakat olanı, ayağı olmayanı gören “Aa sen bunla evlensene.” diyorlar. Tamam olabilir ama bende zaten ancak kendi işimi yapıyorum. Kötü karşılamıyorum ama hemen yakıştırma yapmalarından rahatsız oluyorum. Erkek arkadaşlar başka bir engelli görünce “Hadi git konuş.” diyorlar. Ne konuşacaksam (G 15).

Davul bile dengi dengine çalıyor. Bazen boyuna göre bulursan evlen diyenler var (G 7).

Benim evleneceğim kişinin kısa olması gerektiği yönünde bir algı var toplumda. Uzun boylu kabul etmeyebilir seni (G 18).

Eşimle sosyal medyada tanıştık. Üniversiteden ev arkadaşımın arkadaşımıymış. Eşime benim ev arkadaşım vardı. Sizi tanıştırayım demiş. Öyle oldu evliliğimiz. 7 yıllık evliyiz. İnsanlar ne derse desin. Kısayım iş yapamam, evlilik yapamam diye düşünmeyeceksin (G 17).

Görüşmecilere çocukluk ve gençlik yıllarında akraba ve sosyal çevreleriyle ilişkileri sorulduğunda engelli bir çocuk olmanın zorluklarını anlatırken gözlerinin dolduğu ve bakışlarını kaçırdığı gözlemlenmiştir. Görüşmecilerin birçoğu çocukluk ve gençlik dönemlerinde engellilikleri üzerinden dışlandıklarını, alay edildiklerini, olumsuz ve yaralayıcı deneyimler yaşadıklarını aktarmıştır. Zaman zaman bir erkek için “zor” olsa da ağladıklarını ifade edenler de olmuştur.

Aa cüce geliyor. Eğri bacaklı, af edersin g*tten bacaklı diyen oluyordu. Çocukluğum zordu. İlgı çekiyorsun. Bacaksız diyen, cüce diye dalga geçen oluyor (G 3).

Biraz fazla kırıcıyımdır. Çünkü toplum beni bu hale getirdi. Bu yaşımda bile çarşıya inmem ailemle, üzümler diye. Hep ayrı takılırım yanlarında dalga geçerler diye (G 7).

Çocukluğum doksanlarda geçti. O zamanlarda hastaydım. Çevremdeki çocuklar alay ediyordu. Başım büyüktü. Zor bir çocukluktu. Çocuklarla çok uğraştım. Dalga geçiyorlardı. Batman’dayken çocuklar bana canavar diye taş atıyorlardı (G 1).

Çocukluğum içine kapanıktı. Mesela top oynayamazdım beni almazlardı. İçimde kalırdı. Çocukluk oyunla geçer ama ben oynayamazdım, uyum sağlayamazdım (G 12).

4.1.2. Erişim Alanında Yaşanan Ayrımcılık Deneyimleri

Engelli bireylerin toplumla bütünleşmesinin önündeki temel sorunlardan biri erişilebilirliktir. Özellikle yapılı çevrenin engelli bireylerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılandırılmamış olmasıdır. Koca'ya (2010: 6) göre yollar, kaldırımlar, kamu binaları, parklar ve bahçeler, okullar, içinde yaşanan konutlar, ulaşım araçları ve bunun gibi daha birçok fiziksel çevre unsuru, engellilerin topluma katılmasının önünde ciddi birer engel oluşturmaktadır. Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması'na (2010) göre engelli bireylerin %70,3'ü yollar, kaldırımlar ve parklar gibi kamuya açık alanlarda, engellilere yönelik gerekli düzenlemelerin yokluğu nedeniyle erişim zorlukları yaşadığı, %70,2'si, engellilere yönelik gerekli düzenlemelerin yokluğu nedeniyle, kamuya yönelik hizmetlerin sunulduğu binalarda çeşitli zorluklar yaşadığı, %72,1'inin şehir içi toplu taşıma araçlarını, %59'u, şehirlerarası toplu taşıma araçlarını, engellilere yönelik gerekli düzenlemelerin yokluğu nedeniyle kullanamadığını ve bu nedenle de toplamda % 57,8'si ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

Görüşmecilerin hangi alanda dışlanma ve ayrımcılık yaşadıklarını hissettikleri sorulduğunda öne çıkan alanlardan biri erişilebilirlik olmuştur. Gelen cevaplar genelde fiziksel güç ve boy uzunluğuna yönelik yapılmamış düzenlemelerdir.

Yani normal boyda insanların yaptığı şeylere yapmakta zorlanıyorum. Mesela elektrik anahtarına ulaşmakta zorlanıyorum ama yeni evlerde bize göre yapılıyor biraz daha. Fiziki güç gerektiren şeylerde zorlanıyorum. Bir de mesela AVM'lerde elimizi yıkayamıyoruz lavaboda. Lavabolar çok yüksek normal çocuklar bile onlara erişemez (G 1).

Denge kaybı, yorulma. Fiziksel zorluğu var. Allaha şükür işimi yapıyorum ihtiyacımı görüyorum (G 3).

Örneğin evde perdeye, rafa yetişememek. Alışveriş esnasından kıyafet alımı ciddi problem (G 5).

Yüksek yerlere uzanmak, market rafları ve kıyafet bulmak zor oluyor (G 9).

Evimdeki düzenlemeler bana göre. Toplu taşıma olaylarından biraz zorlanıyorum. Tutacalara, düğmelere yetişemiyoruz (G 15).

Sokak kısmında zorlanıyorum. Ben kendi evime rampa yaptırdım ama sokakta zorlanıyorum. Motorum var onla gidiyorum (G 16).

4.1.3. Eğitim Alanında Yaşanan Ayrımcılık

BM, engelli bireylerin eğitim hayatından mahrum edilmemelerine yönelik ilk bildiri 1971 yılında çıkartılmıştır; ancak günümüzde dahi halen engelli bireylerin eğitim alanında ayrımcılığa uğradığını söylemek mümkündür. “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması”na (2010) göre örneklem grubundaki engellilerin %70’i eğitim alanında bir ayrımcılık algılamakta ve bir gün ayrımcı bir uygulama ile karşılaşacağını tahmin etmektedir. Katılımcıların %51’i ise bu alanda bir ayrımcı deneyim yaşadığını belirtmektedir.

Görüşmecilerden biri ilkokul, üçü ortaokul, dokuzu lise mezunudur. Biri ön lisans biri lisans mezunu iken iki kişi de üniversiteyi açıktan okumaya devam etmektedir. Görüşmecilere eğitim hayatlarında engelli bir birey olma konusundaki tecrübeleri ve ayrımcılık deneyimleri sorulduğunda cüceliği olan bireylerden bir kısmı arkadaşları ve eğitimciler tarafından desteklenirken görüşmecilerden 14’ü olumsuz deneyimlerinden dolayı okulu bırakmak, açık öğretime devam etmek zorunda kaldıklarını ya da önceki eğitim kademelerindeki olumsuz yaşantılardan dolayı bir üst kademede eğitim dahil olmaktan çekindiklerini ifade etmiştir.

Sanki öcü gibi bakıyorlardı ben ortaokulu bile zor bitirdim. Birinci sınıfta öğretmenin kalemi yere düşmüştü. “Cüce kalemimi yerden al” dedi. İstedığı kadar diploması olsun ahlak önemli. O hoca benim okul hayatımı etkiledi (G 6).

Yanımda olan arkadaşlarım vardı. 4. sınıftaki öğretmenimi sevmiştim bana okulu sevdirdi. Benim değerli olduğumu anlatırdı. Hissettirirdi. Ama lisede aynı değildi. Liseden ikinci senemde ayrıldım. Bir gün dalga geçiyordu hocam benle. “Devede de boy var ama eşeğin arkasından gidiyor. Onu napacan” dedim. Laf koyunca tabi sınıf galeyana geldi. Hoca bozuldu. Bıraktım okulu sonra (G 11).

Okulda yardım için birbiriyle yarışıyorlardı. Ama şimdi toplumda beni gösterip “Öcü geliyor” diye çocuklarını çeken oluyor (G 16).

Çok sıkıntılıydı okul hayatım. O alaycı bakışlar...Çok çalkantılı bir okul hayatım vardı. Sürekli devamsızlık yapardım. Beden derslerine gitmek istemezdim. Arkadaşlarımın yaptığı şeyleri yapamıyor olmak zoruma giderdi. Bunlar benim okulumu bırakmama sebep oldu. 10 yıl evde hiçbir şey yapmadım. Sonra açıktan okumaya karar verdim liseyi bitirebilmek için. İnsanlarla karşılaşmayı sevmiyorum alaycı bakışlardan dolayı (G 4).

Arkadaşlarımla problemlerim oldu okulun ilk yılı farklı görünüyorsun yaşın küçük anlamıyorlar. Dalga geçiyorlar. Okulda sırada hep arkalarda oturmak isterdim ama öğretmen boyumdan dolayı beni öne oturturdu. O da bana hep hayal kırıklığı olmuştur (G 5).

4.1.4. istihdam Alanında Yaşanan Ayrımcılık Deneyimleri

Engelli bireylerin iş bulmakta zorlandıkları ayrıca iş bulsalar bile düşük ücretli ya da sosyal güvencesiz işlerde çalıştırıldıkları bilinmektedir. 2011 yılında gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması'na göre en az bir engeli olan nüfusun işgücüne katılma oranı erkeklerde %35,4, kadınlarda %12,5, toplamda ise %22,1'di. Engelli bireyler, engelli memur seçme sınavına giriş koşullarını sağlamaları durumunda devlet kadrolarında ve bunun yanı sıra özel sektörde de kota uygulamalarıyla istihdama dahil olmaya çalışmaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30'uncu maddesi kapsamında; "İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde %3 engelli; kamu işyerlerinde ise %4 engelli bireyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler." 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 53'üncü maddesine göre de "Kurum ve kuruluşlar bu kanuna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda %3 oranında engelli çalıştırmak zorundadır." Ancak kurumlar, engelli bireyleri çalıştırmaktansa, para cezası ödemeyi tercih edebilmektedirler.

Görüşmecilerden dördü devlet kadrosunda memur iken, yedisi özel sektörde çalışmaktadır. Görüşmeciler arasında serbest zamanlı üç tiyatrocu, iki işsiz ve bir öğrenci ve bir emekli bulunmaktadır. Çalışan bireyler daha çok hizmet sektöründe görev almaktadır. Görüşmecilere istihdam alanında yaşadıkları zorluklar ve ayrımcı uygulamalar sorulduğunda iş bulamama problemi en başta söylenen konu olmuştur.

İşe girmek istedim, giremedim. Çalışmamak psikolojimi bozuyor. Arada sırada tiyatrodan çağırıyorlar. Oraya gidiyorum. Oradan biraz para alıyorum. Evde hasta annem var ona bakıyorum. Ama tiyatrodaki sadece pamuk prenses ve yedi cüceler olursa başka rollere yakıştırmıyorlar. O yüzden iş kısıtlı (G 12).

Beni işten çıkardılar. Çünkü engelli raporu vermediler. Engelli kadrosunda çalıştırmak istiyor işveren ama raporu vermiyor doktor. Boyum kısa işte görüyorsun. Ne yapmam lazım engelliyim. Ama zorluk çıkarıyorlar. Benimki havaleden olmuş kısa boyluluğum. Ondan zor rapor veriyorlar. Yani veriyorlar da %10 o da işverenin işine gelmiyor. %40 lazım engelli olmak için. Ama görüyorsun cüceyim (G 3).

Engelliler Kanunu madde 14'te "İşe alımda; iş seçiminden, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan safhaların hiçbirinde engellilerin aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz." ibaresi yer almaktadır. Ancak doğrudan bir ayrımcılık yapılmasa dahi engel türüne göre ayırım yapılması durumu da söz konusudur. İşverenler zihinsel engelli bireylerin yerine görme engelli ya da ortopedik engelli bireyleri çalıştırmayı daha uygun bulmaktadırlar. Yine bazı iş ilanlarında rastlanan "seyahat engeli olmamak" şartı, eğer söz konusu iş gerçek anlamda sürekli seyahat gerektirmiyorsa kadınlar ve engelliler için dolaylı olarak ayrımcılığa sebep olmaktadır (Gül, 2012: 124). Cüceliği olan bireyler için de bu durum bedene dayanan bir ayrımcılık biçimi içermektedir. Bazı görüşmeciler iş görüşmesine gidene kadar sorun yaşamazken görüşmede kendilerini görünce çeşitli bahanelerle işe alınmama durumları olmaktadır. Bununla birlikte sırf cüceliği olduğu için özellikle ve tiyatro ve animasyon alanında istihdamda tercih edilen bireyler de olmaktadır.

Toplumsal olarak bir ön yargı var. Seni her işe yakıştıramıyorlar. Görselin önde olduğu yerlere koymazlar. Çağrı merkezinde çalışırsın mesela. Ama eğlence sektöründe olursan farklı animasyon tiyatro vs (G 5).

Bir keresinde ilana başvurduğum beni görüşmeye çağırdılar. Bir sürü yol gittim. Adamlar beni gördü baktı ben cüceyim. İş görüşmesi için geldiğimi söyledim. İşe birini aldıklarını artık elemana ihtiyaçları olmadığını söylediler. Ben oraya gidene kadar böyle bir şey yoktu. Bir sürü yol gitmişim. Görüşme bile yapmadılar beni görünce vazgeçtiler (G 1).

Beni engelli olduğum için işe aldılar. Engelli olmasaydım bu işlerde tercih edilmezdim. Benim gibi cüce birini arıyorlardı. Utanıyordum çalışırken de. Bizim İç Anadolu'da soytarı derler. Ama bu tiyatro işleri de olmasaydı zor çalışırdım. Ya da oteller olmasaydı. Şimdi sezon sonu evde oturuyorum. Hani iş var mı yok. İş olunca nerede olursa kalkıp gidiyoruz (G 7).

Engelli bireyler istihdama katılamamanın yanında çalışma hayatına girseler dahi eğitim seviyelerine uygun işlerde çalışmama, iş arkadaşları tarafından istenmeme, iş yerinin fiziksel koşullarının engelli bireyler için düzenlenmiş olmaması gibi çeşitli sorunlarla da karşılaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından erkeğe biçilen "ekmek parası kazanma" görevi engelli erkekler açısından da bir baskı biçimine neden olmakta kadınlara nazaran istihdam alanında ayrımcı uygulamalardan daha fazla etkilenmelerine neden olabilmektedir.

Yani toplumumuzda engelli bireyin eli ekmek tuttuğunda milletin hoşuna gidiyor. Engelli bir bireyin evde oturması göze batıyor. Ama iş vermeye gelince aynı değil (G 15).

İlk paramı kazandığımda erkek olduğumu hissettim. Akrabalarımın bakış açısı değişti. Engelime yönelik bakış açısı bile olumlu değişti. Çalışmadığında seni yük olarak görüyorlar (G 14).

Erkeğin çalışması önemlidir. Ailesinin kurmuşsa özellikle çalışmaması ailenin yıkılmasına neden olabilir. Sen karının eteklerinin altında onun maaşına mı bakıyorsun derlerse hincını kadından ve çocuktan alır (G 1).

4.1.5. Medya Alanında Yaşanan Ayrımcılık

Cüceliği olan bireylerin ayrımcılık ve dışlanma hissettikleri alanlardan bir diğeri de medya olarak ifade edilmiştir. Türk'e (2007: 2) göre 1980'li yıllarla birlikte erkek bedeni televizyon ve yazılı medya aracılığıyla popüler kültür tarafından hızla görselleştirilir; erkek bedeni gençliğin ve gücün sembolü olmakla bağlantılı bir imgeye dönüşür. Bu süreçte çizilen erkek imgesine uygun olmayan bedenlerin medyadan dışlandığı görülür.

Cüceliği olan bireylerin istihdam alanı düşünüldüğünde daha çok sinema, tiyatro ve eğlence sektöründe yer aldıkları dolayısıyla medyada cüceliği olan bireylerin temsili hem toplumun cüceliği olan bireylere bakışı hem de ayrımcı davranışların dönüştürmesi açısından görüşmeciler tarafından önemli bulunmuştur. Görüşmecilere göre engelliler medyada ya temsil edilmemekte ya da temsil edildiklerinde güldürü veya acındırma amaçlı kullanılmaktadır. Görüşmecilerden medyadaki engelli karakterlerin değerlendirilmesi istendiğinde görüşmeciler "Olacak O Kadar"da yer alan "Mevlüt Usta" karakterinden, Keleoğlan'daki "Bicirik" karakterinden, "Çocuklar Duymasın" dizisindeki "Çaycı Hüseyin"den ve "Çok Güzel Hareketler Bunlar 2"deki Hamza Yazıcı karakterinden bahsetmiştir. Cüce bireylerin medyada az yer aldığı ortak görüşü vardır.

Engelli bireyler daha fazla temsil edilebilir. Daha çok olması, ana karakterin bizim gibi olmasını isterim (G 15).

Türkiye'de filmler aşk üzerine entrika üzerine. Engellilerle ilgili pek bir şey yok. Mucize doktor var bir (G 7).

Bize medyada yer veriliyor mu hayır. Verilmesi gerekir mi evet. Çünkü on insandan biri engellidir (G 5).

Medyada temsilimiz doğru şekilde yapılmıyor. Game of Thrones'daki karakterin oyunculuğa hayranım. Engeliyle alakası olmayan karakterlerde de oynuyor (G 11).

Son dönemde Hamza Yazıcı'nın ekranlardaki varlığının cüceliği olan bireyler hakkında farkındalık yaratmakta çok önemli dönüşümler sağlandığına değinilmiştir. Ancak daha önceki dönemlerde ekranlarda yer alan karakterler nedeniyle kendileriyle dalga geçildiği ve etiketlendiklerini düşünenler de olmuştur.

Mesela Hamza'nın (Yazıcı) olması çok güzel bir farkındalık yarattı. İstanbul'da tiyatro oyunculuğu içerisindeyim. Hoca beni ilk çağırırken gel dedi. Sosyal farkındalık olsun (G 5).

Hamza çok başarılı bir arkadaşımız. Engellilik üzerinden kendi fiziği üzerinden şakalar yapıyor insanlar gülüyor (G 7).

Genelde engelli insanlar üzerinden prim yapıyor. "Çocuklar Duymasın"daki Çaycı Hüseyin karakteri vardı. Böyle bireyler ekrana çıkıp bir şeyler yapabildiklerini gösterdiğinde toplumda göz alışkanlığı sağlıyor (G 13).

Eskiye nazaran engelli oyuncular daha aktif ama insanlara bizim zorluklarımızı anlatmak için bir şey gösterilmiyor. Sosyal mesaj verilmiyor. Hamza'ya kuzenim mesaj attı. Kısadan hisse keci için. Daha çok olsun devamı olsun diye. İnsanların gözüne sokmak doğru olmaz demişti. Devam etmesi de güzel oldu. Hamza güzel bir örnek oldu (G 14).

Toplumda yer edinmemiz için önemli. Hamza çıktıktan sonra çocuklar falan farklı gözle bakmaya başladılar (G 18).

"Çocuklar Duymasın"daki karakter yüzünden çocukluğum çok zor geçmiş durumda benim. "Çaylaaar, Çaycı" diye sesleniliyordu bana (G 11).

4.2. Cüceliği Olan Bireylerin Ayrımcı Davranışlara Karşı Tepkileri

Cüceliği olan bireylerin ayrımcılık deneyimleri ve ayrımcı davranışlara verdikleri tepkiler hem toplumun engelli bireyi hem de engelli bireyin kendisini algılayış biçimlerinden etkilenmektedir. "Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor (2009)?" başlıklı tutum çalışmasında engelliliğin "Allah'ın insana verdiği bir sınav olduğu" anlayışı yüksektir. Bu çalışmaya da katılan görüşmecilere engellilik durumlarını algılayış biçimleri sorulduğunda 10 kişi Allah'tan gelen bir imtihan vesilesi olarak görürken, 6 kişi bireysel değil toplumsal bir sorun iki kişi de sağlık sorunu şeklinde engelliliğini tanımlamıştır.

Allah'tan gelen ilk etapta bizim sabrımızı ölçen. Bana göre engellilik olayı toplumun bakış açısıyla da alakalı. Örneğin İzmir'e Antalya'ya gidiyorum anlamıyorum. Ama burada (Samsun) bir ilçeye gidiyorum fark ediyor. Toplumun bakış açısı önemli (G 15).

Engellilik toplumun sorunu değil, Allah'tan gelen bir şeydir. Beyinler engelli olmasın. Akıl noksanlığı ve vicdan noksanlığı. Beni engelli gören bakış açısı. Topluma biz sorunmuşuz gibi geliyor. Bizleri cüzzamlı gibi görüyorlar (G 7).

Hayatın kısıtlı olması. Aslında doğuştan gelen bir şey ama sonradan engelli olanlar da var tabii ki ama asıl zorlu yanı insanların ve çevrenin bakış açısı (G 1).

Mahallemden dışarı çıkana kadar kendimin kısa olduğumun farkında değildim. Sokağımdan dışarı çıktıktan sonra cüce olduğumun farkına vardım (G 11).

Toplumun engellilere karşı ayrımcı ve dışlayıcı tavırları görüşmecileri zorlayan alanlar olarak bahsedilirken bazı görüşmeciler cüceliğin kendilerine bir sorun yaratmadığından bahsetmiştir. Ancak buna rağmen toplumun cüceliği olan bireyleri engelinden bağımsız bir birey olarak göremediğinden bahsedilmesi dikkate değer bulunmuştur.

Bu engelliğin bana vermiş olduğu çok fazla sorun yok (G 9).

Ben normal insan gibi kendime bakıyorum. Engelli olmayı çok kafama takmıyorum. Engelli sıfatına takılmıyorum (G 16).

Engel durumu beni etkilemiyor. Fazla hissetmiyorum (G 10).

Bizi engelimizden bağımsız bir birey olarak göremiyorlar (G 11).

Çok da engelli olarak ayırt etmiyorum diğer insanlardan kendimi. Kendimi bildim bileli bu şekildeyim. Doğuştan olduğun zaman daha farklı. Başlangıçta da böyleydim (G 2).

Çok etkilemiyor. Kendi işimi kendim görebiliyorum. Aktif olarak araç kullanabiliyorum. Markette üst raflardan alacağım şeyler olduğunda zorlanıyorum. Yardım istemekten çekinmiyorum. Tek sıkıntılı olduğum nokta dışarda bizi görenlerin telefonla izinsiz fotoğrafımızı çekmesi ya da gözlerini dikip bakması (G 17).

Görüşmecilerin ayrımcı davranışlara karşı tepkileri sorulduğunda ise çocukluk ve gençlik dönemleri ile daha ileri yaşlarda verdikleri tepkilerin farklılaştığı görülmüştür. Çocukluk ve gençlik dönemlerinde ayrımcı davranışlara daha çok üzüldükleri ancak buna rağmen tepkisiz kaldıkları görülmüştür.

20 yaşına kadar çok ezik yaşadım. İnsanlar alay etti, dalga geçti. Yolda aşağılayanlar oldu. Şu anda engelimin bana bir zararı yok (G 9).

Liseye geçince belli insanlarla tanıştım. Size göre gayrimeşru. Onların yanında benle dalga geçmezler diye onlarla gezdim. İyi ki de gezdim diyorum. O tür kişiler sayesinde kabul aldım. O kişiye takılmayın arkası var diyorlar (G 7).

Görmemezlikten geliyordum. Daha güçlü oluyorsunuz. Çocuklar bizden korkuyorlar taşla kovalıyorlardı. Bende o çevrede bulunmamayı tercih ediyordum (G 1).

Görüşmecilerin yaşları ilerledikçe alaycı bakışlar ve dalga geçmelerle alıştıklarını artık bir süre sonra kendilerini kabul ettiklerini ve diğer insanların kendilerine karşı olan davranışlarını görmezden geldiklerini, aldırış etmediklerini ya da artık kendilerine karşı olan merakları doğal karşıladıklarını belirtmişlerdir.

Engelimi sahiplenip kabul edince hayat daha kabullenilebilir oluyor. Durumumuz ortada. Kendimi ezdirmek anlamında demiyorum ama Allah'ın bildiğini kuldan saklamaya gerek yok (G 14).

Bana yedi cüce, pire diyorlar dalga geçiyorlar. Bit diyorlar. Ben de onlara "Ben bitsem, sen itsin." diyorum. Tepkiye tepki (gülüyor). Biri bana laf söylediğinde önce aynada kendine bak derim. Ben kimseyi hor görmem. Kendimi de gördürmem. Gerekirse önce ben kendimle dalga geçerim. Benle dalga geçmeye çalışan biri vardı. Ben seni cebimden çıkarırım dedim. Boyun deve gibi ama aklın karınca. Gel senle oyun oynayalım dedim. Bir yarışma yaptık. Ben yendim. Benden özür diledi (G 16).

Kolay bir imtihana çevirdiğimden kızmıyorum. Ben mesela sokağa çıktığımda küçük bir çocuğun bana bakmasını doğal karşılıyorum. Çünkü insan merak eder (G 2).

Diğer insanların çocuklarına göstermesini falan aştık artık onu (G 18).

Eskiden duymazlıktan geliyordum. Şimdi kendim dalga geçiyorum onların dalga geçmesine izin vermiyorum. Benimle fotoğraf çekirmek için yanaşmaya çalışıyorlar (G 9).

Önceden neden böyleyim derdim. Şimdi nedene bakmıyorum. Kişi kendini nasıl mutlu hissediyorsa öyle olabilmelidir. Toplumda bedenimle farkındalık yaratmaya çalışıyorum. Ben şu an kendimi kabul ettiğim için bana çok zor gelmiyor (G11).

6. TARTIŞMA

Bu çalışmada cüceliği olan 18 erkek bireyle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu ayrımcılık deneyimleri ve ayrımcılığa karşı davranışları ortaya konulmuştur.

Görüşmecilere hangi alanlarda ayrımcılık yaşadıkları sorulduğunda aile kurma, erişim, eğitim, istihdam ve medya gibi temalar ön plana çıkmıştır. “Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması (2010)” verilerine göre engelli bireylerin %65’i tanımadıkları insanların alayına maruz kaldıklarını %51,3’ü toplumsal yaşama katılımda, %51’i eğitim alanında, %46’sı istihdam alanında, %40’ı adalete erişimde, %39’u sağlık alanında ayrımcılık içeren uygulamalarla karşı karşıya kaldıklarını beyan etmiştir. Çalışmada da cüceliği olan bireylerin bu alanlarda ayrımcılık deneyimleri olduğu görülmüştür.

Engelli bireylerin yaşadığı ayrımcılık aileden ve yakın çevreden başlayabilmekte ve ilk dışlanma süreçlerine engelli bireyler aile içinde maruz kalabilmektedir. Ancak çalışmada cüceliği olan bireylere aile ilişkileri sorulduğunda ailede bir ayrımcılık deneyimleri yaşamadıkları, ailelerinden destek gördükleri, ailelerinin kendileriyle görünmekten çekinmeyerek birlikte dolaştıkları, aileleriyle aralarının iyi olduklarından ve bir karar alınırken kendilerine de fikirlerini sorduklarını ifade etmişlerdir. Ancak söz konusu cüceliği olan bireylerin aile kurmalarına geldiğinde toplumsal önyargıyla karşılaştıkları kendilerinden uzun ya da engeli olmayan biriyle evlenmelerinin uygun görülmediğini ifade etmişlerdir. Görüşmeci erkeklerin sadece ikisinin evlilik yapmış olması aile kurmada yaşanan sorunları göstermesi açısından dikkate değerdir.

Eğitim, engelli bireylerin bağımsız bireyler olarak toplumsal hayata katılmalarında önemli bir role sahiptir. Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor? (2009) başlıklı çalışmada Türkiye genelinde engelli bireylere yönelik tutumların genelde “olumlu” olduğunu ancak engellilere acıma, belirli sosyal ortamlarda engellileri tercih etmeme, eğitim ortamlarda belirli engelli gruplarının ayrı okullarda eğitim görmeleri gerektiği gibi gizli olumsuz tutumların da var olduğu belirtilmiştir. Görüşmecilerin eğitim düzeyleri incelendiğinde çoğunun lise mezunu olması eğitim alanında yaşanan sorunlara işaret etmektedir. Eğitim alanında yaşanan ayrımcılık konusunda cüceliği olan bireyler okulda hem arkadaşları hem de eğitimciler tarafından zorbalık içeren davranış, alay etme, dışlama gibi olumsuz deneyimler paylaşmışlardır. Cüceliği olan görüşmecilerden 14’ü eğitim süreçlerinde yaşadığı ayrımcı davranışlarından dolayı okulu bıraktıklarını açık öğretime geçtiklerini veya üniversite okumayı tercih etmediklerini ifade etmişlerdir.

Eğitim alanından dışlanan ve ayrımcılığa uğrayan engelli bireyler bunun bir sonucu olarak istihdam alanından da dışlanmakta ve ayrımcı deneyimlere maruz kalmaktadır. Görüşmeciler iş bulmakta zorluklar yaşadıklarını işverenlerin kendilerini göründe işe almaktan vazgeçtiklerini ifade etmiştir. Yine istihdam edildikleri alanların hizmet sektöründe ve çok fazla niteliksel özellik gerektirmeyen işler olması istihdam alanında yaşanan ayrımcılıkla paralel olarak okunabilmektedir. Görüşmeciler cüceliğin masal, tiyatro ve “soytarı” ile ilişkisinden dolayı daha çok oyuncu ya da animatör gibi meslek dallarında tercih edildikleri ancak oyunculukta da cüceliğin gerektirdiği kalıp roller dışında kendilerine fırsat verilmediğinden bahsetmişlerdir.

Görüşmecilerin ayrımcılık yaşadığı alanlardan biri olarak fiziksel mekanların erişilebilirliği konusunda fiziksel güç ve boy uzunluğuna yönelik yapılmamış düzenlemeler sorun olarak bahsedilmiş; toplu taşıma, konutların iç ve dış mekân düzenlemeleri, market rafları, tuvaletlerin ve lavaboların yüksekliği, asansör ya da elektrik düğmeleri ve uygun kıyafet bulamama örnek olarak verilmiştir. Ayrımcılık türleri “doğrudan ayrımcılık”, “dolaylı ayrımcılık”, “taciz” olarak ifade edilse de engellilik söz konusu olduğunda “makul uyumlaştıрма” yapmamak da bir ayrımcılık biçimi olarak düşünölmektedir. Makul uyumlaştırmayı Gül (2012: 126) “dezavantaja sahip grup üyesinin bu dezavantajdan kaynaklanan gereksinimlerinin karşılanması amacıyla geliştirilen düzenlemeler” olarak tanımlar ve makul uyumlaştırmaya örnek olarak bir tekerlekli sandalye kullanan bir engelli bireyi işe gidip geldiği topluma taşıma aracının saatlerine uygun olarak engelli bireyin işe başlama ve çıkış saatlerinin ayarlanmasını verir. Bu noktada cüceliği olan bireylere uygun düzenlemelerin olmaması da makul uyumlaştıрма yapmamak yoluyla yapılan ayrımcılığa girmektedir.

Görüşmecilerin bir erkek olarak bedensel görünüşe dayalı ayrımcılık yaşıyıp yaşamadıkları sorulduğunda Görüşmecilerden birinin “Toplumda bedenimle farkındalık yaratmaya çalışıyorum.” ifadesi Çayır (2012: 13) damganın görünür olduğu hallerde ise bu “damgaya sahip çıkıp” bunu sembolleştirme ve damgaya “statü kazandırma” yolunun seçildiği şeklinde okunabilir.

Ayrımcılık hissedilen bir diğer alan medya olarak tanımlanmıştır. Görüşmeciler medyada kendilerinin doğru temsil edilmesinin toplumun farkındalık kazanmasına katkı sağlayacağını ama engelli bireylerin medyada çok az yer aldığını, engelli bedenlerin medyada görünür kılınmadığını ifade etmektedirler. Son dönemde Hamza Yazıcı ya da Peter Dinklage gibi olumlu temsil örnekleri olsa da uzun zamandır

insanların kendilerini “soytarı” olarak temsil edildikleri ya da bedenleri üzerinden şakalara maruz kaldıkları ve güldürü unsuru olarak kullanıldıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerin yaşadığı deneyimler engellilik durumlarını nasıl algıladıklarından etkileneceğinden öncelikle cüceliği olan bir birey olmanın kendileri için ne anlama geldiği araştırılmıştır. Görüşmecilerden 10 kişinin bu durumu “ilahi bir sınav” olarak görmesi engellilik durumlarını kabul etmelerinde ve ayrımcılığa karşı davranış biçimlerinde daha çok “görmezden geldikleri” durumların ortaya çıkmasında etkili olabilir. Bazı katılımcıların kendilerini engelli değil “normal” olarak gördüklerini söylemesi Koç’un (2017: 271) bahsettiği bazı engelli grupların engelli kimliğini kabul etmek istememesi ile açıklanabilir. Görüşmecilerden bazılarının kendilerini diğer engelli gruplarıyla kıyaslayınca yürüyebiliyor, görebiliyor, duyabiliyor ve konuşabiliyor olmalarından kaynaklı bir “şükür” içinde oldukları bu nedenle kendilerini yeti yitimi anlamında engelli olarak görmediklerini söylemek de mümkündür.

7. SONUÇ ve ÖNERİLER

Engelli bireylerin yaşadığı sorunların kökeninde yatan bir konu olarak görülen ayrımcılık bu çalışmada cüceliği olan bireyler özelinde tartışılmış ve cüceliği olan bireylerin bedene ve yeti yitimine dayanan çifte dezavantaj yaşadıkları dikkate alınarak yaşadıkları ayrımcılık deneyimleri çözümlenmiştir.

Cüceliği olan 18 erkek bireyle yaşadıkları ayrımcılık deneyimleri üzerinden derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilen sonuçlarda literatürle uyumlu olarak cüceliği olan bireylerin birçok engelli bireyin de olduğu gibi eğitim, istihdam ve erişim gibi alanlarda ayrımcılık yaşadıkları görülmüştür.

Toplumun erkeklerden beklentisi aile kurması, askere gitmesi, iyi bir eğitim almış olması, iş bulup evine ekmek getirmesi, güçlü olması, ailesini koruması gibi kalıp yargılardır. Cüceliği olan bireylerin bu beklentileri karşılamakta özellikle bedensel yapılarından ve sosyal dışlanmalardan dolayı zorlanmasının ise ayrımcılık deneyimleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Cüceliği olan bireyler aileleri tarafından dışlanmamış olsalar da aile kurmakta zorlanmışlardır. Nitekim görüşmecilerin sadece ikisinin evli olması bunu desteklemektedir. Yine görüşmecilerin eğitim seviyelerinin düşük ve istihdam durumlarının az nitelik gerektiren işlerde yoğunlaşmış olması (Tablo 1) yaşadıkları ayrımcılığın bir sonucu olarak okunabilir. Bu da özellikle eğitim alanında

cüceliği olan bireyler hakkında farkındalık yaratılmasının önemini ortaya koymaktadır. Cüceliği olan bireyler engelli gibi değil de “çocuklar gibi” görüldüğünden dolayı ise yetişkin bireyler olarak fiziksel mekanda karşılaştıkları erişim sorunlarının göz ardı edildiği görülmüştür. Bu noktada market rafları ya da lavaboların boyu gibi konular evrensel tasarım uygulamalarının yapılması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca yetişkin bireyler olarak cüceliği olan bireyler için “uyarlanabilir moda” anlayışının yerleşmesi gerekmektedir. Medyada cüceliği olan bireylerin doğru şekilde temsil edilmelerinin dönüşümcü uygulamalara katkı sağlayacağı görülmüştür.

Görüşmecilerin ayrımcı davranışlara karşısında ne yaptıkları sorulduğunda daha erken yaşlarda alıngan oldukları bu nedenle kendilerini toplumdan soyutladıklarını görülürken yaşları ilerledikçe alaycı bakışlar ve dalga geçmelerle alıştıklarını artık kendilerini kabul ettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Davranış biçimi olarak da ayrımcı tutum ve uygulamalarla daha çok “görmezden gelme” ya da kendilerine yapılan davranış ve ayrımcı uygulamaları şaka yollu eleştirme üzerinden bir “mizaha çevirme” şeklinde tavır aldıkları görülmüştür. Bu tepki biçiminin ortaya çıkışında Akbulut’un (2015: 2) bahsettiği engelliliğe yönelik ayrımcılığın ırk, din, sınıf gibi kendini şiddetle ve soykırımla dayatmış bir ayrımcılık biçimi olmaması nedeniyle engelliler de kendilerine yönelik ayrımcı davranışlara karşı mücadele pratikleri yerine kendi durumlarına özgü yöntemler geliştirdikleri şeklinde okunabilir. Ayrıca engelli bireylerin ayrımcı davranışlara karşı tepkileri engelliliğe atfettikleri anlamdan etkilenmektedir. Cüceliği olan bireylerin engelliliği Allahtan gelen bir sınav olarak görmeleri de engellilik ve içinde bulunulan durumlara karşı bir sabır ve şükür ile yaklaşımları nedeniyle mücadele pratiği geliştirilmemiş olabilir. Ayrıca cüceliği olan bireyler çoğu zaman engelli olarak da görülmediğinden engelli örgütlenmeleri düzeyinde kısıtlı kalmışlardır. Bu durum da bireysel bir davranış biçimi geliştirmelerinde etkili olabilir. Bu nedenle cüceliği olan bireylerin dahil olduğu hak örgütlenmelerinin de desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abberley, P. (1996). Work, utopia, and impairment. L.Barton (Eds.) Disability and society: Emerging issues and insights, (pp. 137-156). London:Longman.
- Ablon, J. (1984). *Little people in America: The social dimensions of dwarfism*. New York: Praeger.

- Akbulut S. (2015). Gerçekten eşit miyiz? Acı(ma), zayıf gör(me) ve yok say(ma) ekseninde engelli ayrımcılığı. Çayır, K. Ceyhan, A. M. (Ed.), *Ayrımcılık ve çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (ss. 149-162) SEÇBİR. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Akşit, T. B. (2014). *Niteliksel araştırmalar: genel tanım: derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri eğitim semineri*. Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, 26 Mart 2010, İstanbul.
- Allport, G. W. (2000). *The nature of prejudice*. Stangor C. (Eds.). *Stereotypes and prejudice*. Philadelphia: Psychology Press.
- Arihan, S. (2011). Eskiçağ sanatında cücelik. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 50-51. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mutftd/issue/46993/589950>
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de özürlü birey olma: temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2011a). Türkiye’de engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (1), 37-54.
- Çayır, K. (2012). Gruplar arası ilişkiler bağlamında ayrımcılık. M. Ceyhan, ve K. Çayır (Ed.) *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 5-15). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Corker, M. (1997). *Deaf and disabled or deafness disabled: Towards a human rights perspective*. Buckingham:Open University Press.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (Çev. C. Güzel). İstanbul:Kırmızı Yayınları
- Goffman, E. (2006). Selections from stigma. Davis, L, J.(Eds.).*The Disability Studies Reader*. New York: Routledge.
- Göregenli, M. (2018). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. M. Ceyhan, ve K. Çayır (Ed.) *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 17-28). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gül, İ. I. (2012). Hukukta ayrımcılık yasağı. M. Ceyhan, ve K. Çayır (Ed.) *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 117-134). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Koç, M. (2017). Dramaturjik teori çerçevesinde engelli bireylerin sosyal medyada benlik sunumu. *Selçuk İletişim Dergisi*, 10(1), 262-281. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328658>
- Koç, M. (2021). Başka bir temsil mümkün mü? Star sisteminde bir “cüce”: Peter Dinklage. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 36-56. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil/issue/65438/897640>
- Koca, C. (2010). Engelsiz şehir planlaması bilgilendirme raporu. Dünya engelliler Vakfı. Erişim adresi: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9259/mod_resource/content/0/engelsiz%C5%9Fehirplanlama%20raporu.pdf
- Kolat, S. (2009). Avrupa Birliği sosyal politikası çerçevesinde özürllülere yönelik ayrımcılıkla mücadele ve Türkiye’deki yansımaları. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. T.C. Başbakanlık ÖZİDA, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Nazlı, A. (2012). I'm healthy: Construction of health in disability. *Disability and Health Journal*, 5(4), 233-240. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2012.06.001>.
- ÖZİDA, (2009). *Toplum özürllülüğü nasıl anlıyor?* Ankara: Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- ÖZİDA, (2010). *Özürllülüğe dayalı ayrımcılığın ölçülmesi araştırması*. Ankara: Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.
- Sığırtmaç, İ., Yılmaz, S. ve Öksüz, Ç. (2017). Cüce bir bireyin günlük yaşam aktiviteleri sırasında karşılaştığı ergonomik zorluklar: Olgu çalışması. *Uluslararası Mesleki Rehabilitasyon Sempozyumu*, 13-14 Nisan 2017.
- Tok, K. Ö. (2009). Soyтары – Ressam İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜİK (2011). Nüfus ve konut araştırması. Erişim adresi <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5677/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilikarastirma-sonuclari.pdf>

- Türk, H. B. (2007). Eril Tahakkümü yeniden düşünmek: Erkeklik çalışmaları için bir imkan olarak Pierre Bourdieu. Pierre Bourdieu: Sosyal Bilimlerde Açılımlar Konferansı'na (3-4 Mayıs 2007) sunulmuş bildiri.
- Ünsal, Ş. (2006). Geçmişten Günümüze Soytarılık Kavramının Tiyatroda Yansıması. (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül üniversitesi, İzmir).
Erişim adresi <http://hdl.handle.net/20.500.12397/9841>
- Uyar, L. (2006). *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.